

УДК 343.983:344.13

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.19>

СЛІДЧИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Попович М.В.,

доктор філософії (PhD), доцент,
асистент кафедри кримінального права

юридичного факультету,

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича,

адвокат

ORCID: 0000-0003-4807-6621

Попович М.В. Слідчий експеримент як інструмент доказування під час досудового розслідування військових кримінальних правопорушень.

У статті проаналізовано особливості проведення слідчого експерименту при сучасних умовах воєнного стану. Зростання кількості військових кримінальних правопорушень зумовлюють необхідність удосконалення методів їх розслідування. Одним із ключових інструментів доказування у кримінальному процесі є слідчий експеримент, який дозволяє перевірити та уточнити обставини події, відтворити механізм її розвитку та оцінити достовірність показань учасників кримінального провадження.

Особливості військових кримінальних правопорушень – таких як непокора, дезертирство, порушення статутних правил чи злочини проти порядку несення служби – створюють специфічні умови для проведення слідчого експерименту. Вони потребують врахування військової дисципліни, безпеки та специфіки обстановки, що часто відрізняється від цивільних кримінальних проваджень. Нормативне регулювання слідчого експерименту в Україні ґрунтується на положеннях КПК України, проте його застосування у військових кримінальних провадженнях має низку особливостей, які не завжди чітко врегульовані. Це створює потребу у виробленні єдиних підходів та методичних рекомендацій, що враховували б специфіку військової служби та бойових умов. Також варто зауважити, що в науковій літературі питання слідчого експерименту досліджувалося переважно в загальному криміналістичному контексті, проте його застосування у військовій юстиції залишається недостатньо висвітленим. Це створює прогалину, яку необхідно заповнити шляхом аналізу правових норм, практики та методики проведення даної слідчої дії саме у справах про військові кримінальні правопорушення.

Наукова новизна дослідження полягає у спробі систематизувати особливості проведення слідчого експерименту у кримінальних провадженнях за участі військовослужбовців, визначити його доказове значення та окреслити проблеми, що виникають на практиці. Важливим є також порівняння українського досвіду з міжнародними стандартами, що дозволяє виробити рекомендації для гармонізації законодавства та практики. Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів для підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування, оптимізації процесу доказування та забезпечення справедливого судового розгляду військових злочинів.

Ключові слова: досудове розслідування, слідчий експеримент, військові кримінальні правопорушення, слідчий, докази.

Popovich M.V. Investigative experiment as a tool for proving military criminal offenses during pre-trial investigation.

The article analyzes the peculiarities of conducting investigative experiments under the current conditions of martial law. The increase in the number of military criminal offenses necessitates the improvement of methods for investigating them. One of the key tools of evidence in criminal proceedings is the investigative experiment, which allows one to verify and clarify the circumstances of the event, recreate the mechanism of its development, and assess the reliability of the testimony of the participants in the proceedings.

The peculiarities of military criminal offenses—such as insubordination, desertion, violation of statutory rules, or crimes against the order of service—create specific conditions for conducting investigative experiments. They require consideration of military discipline, security, and the specifics

of the situation, which often differ from civil criminal proceedings. The regulatory framework for investigative experiments in Ukraine is based on the provisions of the CPC of Ukraine, but its application in military criminal proceedings has a number of features that are not always clearly regulated. This creates a need to develop uniform approaches and methodological recommendations that would take into account the specifics of military service and combat conditions. It should also be noted that in scientific literature, the issue of investigative experiments has been studied mainly in the general context of criminalistics, but its application in military justice remains insufficiently covered. This creates a gap that needs to be filled by analyzing the legal norms, practices, and methods of conducting this investigative action specifically in cases of military criminal offenses.

The scientific novelty of the study lies in an attempt to systematize the features of conducting investigative experiments in military criminal proceedings, determine their evidentiary value, and outline the problems that arise in practice. It is also important to compare Ukrainian experience with international standards, which allows recommendations to be developed for the harmonization of legislation and practice. The practical significance of the work lies in the possibility of using its results to improve the effectiveness of pre-trial investigation bodies, optimize the process of evidence gathering, and ensure fair trial of military crimes.

Key words: pre-trial investigation, investigative experiment, military criminal offenses, investigator, evidence.

Постановка проблеми. Війна яка на даний момент в активній фазі триває, а також мобілізація до збройних сил людей які не мають бажання воювати призводить до зростання кількості військових кримінальних правопорушень, актуалізує питання ефективності досудового розслідування та забезпечення належного доказування. Одним із ключових інструментів у цьому процесі є слідчий експеримент, який дозволяє перевірити достовірність показань, уточнити обставини події та відтворити механізм її розвитку. Однак проведення слідчого експерименту під час розслідування військових кримінальних правопорушень має низку проблемних аспектів, а саме: правові прогалини у регулюванні особливостей проведення слідчого експерименту в умовах бойових дій чи військової служби, ризику порушення військової дисципліни та безпеки під час відтворення обстановки, обмеженість практики та наукових досліджень, що ускладнює вироблення єдиних підходів. Таким чином, проблема полягає у відсутності системного наукового та практичного підходу до проведення слідчого експерименту під час розслідування військових кримінальних правопорушень. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження правових, криміналістичних та організаційних аспектів його проведення, а також розробки рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та практики.

Мета дослідження полягає у виробленні науково обґрунтованих рекомендацій щодо визначення ролі та доказового значення слідчого експерименту під час досудового розслідування військових кримінальних правопорушень, а також виявлення проблемних аспектів його проведення в даній категорії справ та розробка пропозицій щодо вдосконалення практики.

Стан опрацювання проблематики. Хоча в Україні на момент написання даної роботи війна триває четвертий рік, і за цей час зареєстровано велику кількість військових кримінальних правопорушень, але тему «Слідчий експеримент як інструмент доказування під час досудового розслідування військових кримінальних правопорушень», ще не досліджували. Проте є група українських учених, які працювали над криміналістикою слідчого експерименту та над методикою розслідування військових кримінальних правопорушень. Серед науковців даним питанням займалися: Новицький Г.О., Гловюк І.В., Сокурєнко В.В., Литвинов О.М., Клименко І.В., та інші.

Виклад основного матеріалу. Варто розпочати з детального аналізу вищезазначеної слідчо (розшукової) дії, саме зі статті 240 Кримінального процесуального кодексу України, яка визначає правові засади проведення слідчого експерименту як окремої слідчої дії, що має на меті перевірку та уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. В законі зазначається, що слідчий, прокурор може відтворювати дії, обстановку чи обставини певної події, а також проводити дослід чи випробування, щоб перевірити можливість або неможливість певних явищ чи дій. Участь у слідчому експерименті можуть брати підозрюваний, потерпілий, свідки, захисники та інші учасники процесу, а за потреби залучаються спеціалісти, які забезпечують правильність та об'єктивність проведення експерименту. Закон дозволяє застосовувати технічні засоби фіксації, такі як фотографування, звукозапис, відеозапис, складання планів і схем, виготовлення графічних зображень, відбитків та зліпків, що додаються до протоколу і підвищують доказову цінність отриманих результатів. Стаття 240 КПК України закріплює процесуальні гарантії допустимості та достовірності доказів, отриманих під час проведення слідчого експерименту. Водночас на практиці виникають проблеми, пов'язані з відсутністю чітких методич-

них рекомендацій щодо проведення слідчого експерименту у специфічних умовах, зокрема у військових кримінальних провадженнях. Тут особливо важливим є забезпечення безпеки учасників, дотримання військової дисципліни та врахування специфіки бойових чи польових умов. Судова практика свідчить, що результати слідчого експерименту можуть бути визнані недопустимими, якщо умови його проведення істотно відрізняються від реальних обставин події або якщо порушено права учасників. Це відкриває простір для наукових досліджень, спрямованих на розробку методики проведення слідчих експериментів у військовій юстиції, гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами та формування єдиних підходів до оцінки доказів у судовій практиці [1].

Варто зазначити, що український науковець Василь Миколайович Стратонов в своїй науковій праці "Слідчий експеримент у системі криміналістичних знань", акцентує увагу на тому, що слідчий експеримент є одним із ключових методів у системі криміналістичних знань, який поєднує пізнавальні та доказові функції, але потребує вдосконалення законодавчого регулювання та тактики проведення. У матеріалі підкреслюється, що слідчий експеримент історично формувався як окрема слідча дія, яка спершу застосовувалася у вигляді реконструкції чи перевірки показань на місці, а згодом була закріплена у кримінально-процесуальному законодавстві більшості країн. Автор показує, що різні держави по-різному інтегрували цей інструмент: у деяких передбачено можливість повторного експерименту, в інших – його проведення навіть під час судового розгляду. В Україні ж він закріплений на думку науковця у вигляді відтворення обстановки та обставин події, що створює певні обмеження для його використання. Важливим висновком є те, що відсутність єдиних підходів до тактики проведення та оцінки результатів експерименту породжує проблеми на практиці, зокрема щодо достовірності та допустимості доказів. Автор наголошує, що слідчий експеримент має значний потенціал як метод пізнання, але для його ефективності необхідна ретельна підготовка, чітке визначення послідовності дій та належна процесуальна фіксація результатів. Доволі цікава пропозиція науковця внести зміни до статті 240 КПК України, аби розширити пізнавальні можливості цієї слідчої дії та забезпечити її більш ефективне застосування. У статті також підкреслюється, що слідчий експеримент у криміналістиці слід розглядати поряд із моделюванням та реконструкцією, адже саме їх сукупність створює потужний інструментарій для встановлення істини у кримінальному провадженні. Автор робить акцент на необхідності використання методологічних інструментів, які дозволяють зрозуміти сутність введення нових форм процесуальної діяльності, що залишаються актуальними у доказуванні. Загалом дослідивши дану роботу можна прийти до висновку, що слідчий експеримент є перспективним засобом отримання достовірних доказів, але його ефективність залежить від удосконалення законодавчої бази, вироблення єдиних тактичних підходів та належної організації проведення [2 с. 14-18].

Вважаємо за необхідне висвітлити визначення "Військові кримінальні правопорушення", які у свою чергу становлять окрему групу кримінальних правопорушень, що посягають на встановлений порядок несення та проходження військової служби, який забезпечує боєздатність, дисципліну та організованість Збройних Сил України та інших військових формувань. Їх визначення закріплене у Кримінальному кодексі України, а саме в розділі XIX, статті 401 ККУ, де зазначено, що військовими кримінальними правопорушеннями визнаються діяння, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними чи резервістами під час зборів, які порушують порядок несення або проходження військової служби. Особливістю цих кримінальних правопорушень є спеціальний суб'єкт – особа, яка перебуває на військовій службі або виконує військовий обов'язок. Їх криміналізація має особливе значення в умовах воєнного стану, адже будь-яке порушення військової дисципліни може призвести до зниження боєздатності армії та створення загрози національній безпеці [3].

Законодавче регулювання військових правопорушень здійснюється не лише Кримінальним кодексом, а й військовими статутами, зокрема Дисциплінарним статутом Збройних Сил України, які конкретизують порядок служби та відповідальність за його порушення. Таким чином, військові кримінальні правопорушення є важливим елементом кримінально-правової охорони держави, спрямованим на забезпечення належного функціонування військових формувань, підтримання дисципліни та захисту суверенітету України [4].

Доцільно зупинитися на особливостях проведення слідчого експерименту під час розслідування військових кримінальних правопорушень, яка є однією з ключових слідчих дій, спрямованих на перевірку та уточнення фактичних даних, отриманих у ході досудового розслідування. У контексті військових кримінальних правопорушень слідчий експеримент набуває особливого значення, адже саме ці кримінальні правопорушення часто пов'язані з умовами бойової служби, специфічними обставинами військової дисципліни та психологічним навантаженням на військовослужбовців. Проведення слідчого експерименту у справах про військові кримінальні правопорушення має низку особливостей. Перш за все, об'єктом перевірки є дії військовослужбовців, які можуть бути

зумовлені бойовою обстановкою, виконанням наказів чи перебуванням у стресових умовах. Це вимагає від слідчого максимально точного відтворення умов, у яких відбувалася подія, включаючи просторові, часові та організаційні фактори. Наступним важливим елементом є дотримання процесуальних гарантій, адже результати слідчого експерименту мають доказове значення і повинні бути допустимими у суді. Тому необхідна ретельна фіксація ходу та результатів експерименту за допомогою протоколу, фото- та відеозйомки. Особливої уваги заслуговує психоемоційний стан військовослужбовців під час проведення слідчого експерименту. В умовах воєнного стану та бойових дій військові перебувають у стані підвищеного стресу, що може впливати на їхню пам'ять, сприйняття та здатність відтворювати обставини події. Травматичний досвід, посттравматичний стресовий розлад, фізичне виснаження чи страх відповідальності здатні суттєво змінювати поведінку учасників слідчого експерименту. Таким чином стає очевидним, що слідчий має враховувати ці фактори, забезпечувати психологічну підтримку, уникати тиску та створювати умови, які мінімізують повторну травматизацію. Участь психолога або військового психіатра може бути необхідною для коректної оцінки стану військовослужбовця та достовірності його показань.

Під час дослідження даної тематики, доречно дослідити наукову працю Кузьменка О.В. «Методика розслідування військових кримінальних правопорушень» присвячена аналізу особливостей криміналістичної діяльності у сфері військової юстиції та пропонує системний підхід до організації досудового розслідування військових кримінальних правопорушень. Автор наголошує, що військові кримінальні правопорушення мають специфічний об'єкт – порядок несення та проходження військової служби, а також особливого суб'єкта – військовослужбовця чи військовозобов'язаного, що визначає специфіку методики їх розслідування. У роботі підкреслюється важливість побудови слідчих версій, які враховують як умисні, так і необережні форми поведінки, а також обставини бойової обстановки, що можуть впливати на правомірність чи неправомірність дій. Значна увага приділяється типології слідчих ситуацій, які виникають під час розслідування невиконання наказу, самовільного залишення військової частини, дезертирства, порушення правил поведінки зі зброєю чи несення бойового чергування. Автор пропонує алгоритми перевірки кожної з версій, що включають аналіз документів, допити свідків, огляди місця події, експертизи та слідчі експерименти. Особливо підкреслюється значення слідчого експерименту як інструменту перевірки можливості виконання чи невиконання певних дій у конкретних умовах, що дозволяє встановити достовірність показань та уточнити фактичні дані. Важливим аспектом є врахування психоемоційного стану військовослужбовців, адже стрес, бойове навантаження та травматичний досвід можуть впливати на їхню пам'ять і здатність відтворювати обставини події. Автор рекомендує залучати психологів для оцінки стану учасників слідчих дій, уникати повторної травматизації та забезпечувати належні умови для проведення слідчих експериментів. Загалом стаття формує цілісну методику, яка поєднує процесуальну коректність із урахуванням військової специфіки та психоемоційних факторів, що дозволяє підвищити ефективність розслідування військових кримінальних правопорушень і забезпечити справедливості судового розгляду [5; с. 169-176].

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, приходимо до висновку, що слідчий експеримент під час досудового розслідування військових кримінальних правопорушень є не лише інструментом доказування, а й засобом перевірки правдивості та можливості реалізації певних дій у специфічних умовах військової служби. Його ефективність залежить від точності відтворення обстановки, дотримання процесуальних вимог та врахування психоемоційного стану військовослужбовців. Це дозволяє отримати достовірні докази, уникнути помилок у кваліфікації діянь та забезпечити справедливості судового розгляду. Узагальнюючи проведене дослідження, з упевненістю можна зазначити, що саме слідчий експеримент у кримінальних провадженнях є не лише технічною слідчою дією, але й засобом виявлення системних проблем у військовій дисципліні, організації служби та психологічній підтримці особового складу. Саме тому доцільно розглядати результати таких слідчих експериментів як підґрунтя для вдосконалення внутрішніх нормативних актів військових формувань, а також для розробки програм психологічної реабілітації та профілактики порушень дисципліни. В даному випадку його особливість полягає у тому, що він проводиться в умовах, де суб'єктом є військовослужбовець, а об'єктом – порядок несення та проходження військової служби, що зумовлює необхідність врахування специфіки військової дисципліни, бойової обстановки та психоемоційного стану учасників. Важливим є те, що результати слідчого експерименту мають доказове значення лише за умови дотримання процесуальних гарантій, ретельної фіксації та максимально точного відтворення обставин події.

Вважаємо за необхідне рекомендувати для практичних підрозділів розпочати забезпечувати участь військових психологів або психіатрів у проведенні слідчих експериментів для оцінки психоемоційного стану військовослужбовців та мінімізації ризику повторної травматизації, та розробити стандартизовані методичні рекомендації щодо відтворення умов бойової обстановки під час про-

ведення слідчих експериментів, включаючи просторові, часові та організаційні фактори. А також доречно було б посилити використання сучасних технічних засобів фіксації (відеозйомка, 3D-модельовання, цифрова реконструкція), що дозволить більш об'єктивно відобразити результати слідчого експерименту.

З огляду на виявлені проблеми, доцільним є внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, зокрема чітко закріпити особливості проведення слідчого експерименту у кримінальних провадженнях де приймають участь військовослужбовці визначивши необхідність врахування бойових умов та психоемоційного стану військовослужбовців, передбачити обов'язкову участь психолога або психіатра у випадках, коли слідчий експеримент може викликати повторну травматизацію чи суттєво вплинути на психічний стан учасників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України з постатейними матеріалами практики КСУ, ВСУ, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. А.В. Столітнього. Київ: Норма права, 2020. 1504 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 06.01.2026).
2. Стратонов В.М. Слідчий експеримент у системі криміналістичних знань. *Науковий вісник ХДУ. Серія Юридичні науки* № 1. 2024. С. 14–18. DOI:doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-1-3.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.01.2026).
4. Дисциплінарний статут Збройних Сил України, затверджений Законом України від 24.03.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text> (дата звернення: 08.01.2026).
5. Кузьменко О.В. Методика розслідування військових кримінальних правопорушень. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності*. 2021. №16. С. 169–176. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/law/article/view/291>.
6. Конституція України: Документ 254к/96-ВР від 24.08.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 08.01.2026).
7. Державне бюро розслідувань. URL: <https://dbr.gov.ua/reports> (дата звернення: 08.01.2026).
8. Звіт про зареєстровані кримінальні провадження та наслідки їх досудового розслідування: статистичні дані Офісу Генерального прокурора за 2020–жовтень 2025 рр. URL: <https://www.gp.gov.ua> (дата звернення 08.01.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 9.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026